

КООПЕРАТИВНА ОФІЦЕРСЬКА КОЛОНИЯ У ЛЬВОВІ

© Садовська Е. Я., 2015

У Львові, у Галицькому районі міста, при новопрокладених паралельно до головної магістралі вул. Зеленої вулицях Черешневій і Офіцерській виникло в 1923-1931 роках нове кооперативне поселення – т.зв. Офіцерська колонія. Складалося воно з мурованих двоповерхових спарених будинків. Проектантами будинків були: професор Львівської політехніки, архітектор Тадей Врубель, а також архітектори Владислав Лімберген, Вітольд Якімовські і Роман Вельпель. Поселення запроєктовано як комплекс будинків із облаштованими присадибними ділянками, що стало втіленням бачення професора Львівської політехніки Ігнасія Дрекслера міста-саду в малому масштабі.

Ключові слова: Львівська політехніка, Ігнасій Дрекслер, кооперативне поселення, Офіцерська колонія, місто-сад, містобудування Львова.

Стан досліджень

Невелику групу (колонія) будинків, призначених для офіцерів польського війська і їхніх сімей, досі не було широко висвітлено у літературі предмета, проте присвячено йому одну невелику статтю на Науковій Сесії з нагоди ювілею історика мистецтва професора Збігнева Бані [1]. Не згадано про Офіцерську колонію і у бібліографії праць одного з проектантів поселення професора Тадея Врубеля. Однак можна відшукати відносно багато описів, спогадів довоєнних мешканців Офіцерської колонії, членів Товариства Шанувальників Південно-східних земель “Срасовія – Леороліс”. Авторка ряд років працювала на одній кафедрі Політехніки Краківської з д-ром арх. Леславом Грубським (1922–2006) і професором та мистецтвознавцем Анджеєм М. Ольшевським (1930–2005), репатрійованими зі Львова після 1945 року, які часто згадували своє рідинне місто, особливо околиці вулиць Зеленої чи Яблонувських (сьогодні – Шота Руставелі), де вони мешкали.

Плани окремих будинків і дозволи на будівництво, а також кореспонденція між адміністрацією поселення і владою міста, що стосується, між іншим, посадки вздовж вулиць дерев різних порід тощо зберігаються у Державному архіві у Львові, що підтверджують проведені запити. У польському Національному цифровому архіві є доступними декілька фотографій, які представляють будинки поселення з 1920–1930 років, одну з них публікує Ольгерд Чернер [2]. Авторка зацікавилася цією темою, збираючи матеріали до дослідження професійної діяльності професора Ігнасія Дрекслера [3].

Результати досліджень

Кооперативна Офіцерська колонія округу VI корпусу у Львові є зразком міста-саду в малому масштабі. Як відомо, у 1898 році з'являється книжка Ебенезера Говарда “Місто-сад майбутнього”. Представляє він у ній задум міста у вигляді кола, оточеного територіями, призначеними під сільськогосподарські угіддя. Таке місто призначалося для кооператорів-орендарів, а ділянки для малоповерхової однородинної забудови з присадибними ділянками. Дохід з оренди ділянок після віднімання коштів амортизації служив би на оплату інфраструктури – облаштування вулиць, кошти каналізації, водопроводу, освітлення, спорудження нежитлових будинків. Центральне розташоване містечко пов'язувалося шістьма

радіальними вулицями з сучасною державною дорожною мережею і залізничною лінією. Теоретичні засади Е. Говарда повинні були перш за все протидіяти подальшому розростанню Лондона [4] [5].. Підпорядкований, між іншим, цій ідеї згідно з тенденціями в європейській урбаністиці у 1910 році був проведений конкурс на Регуляційний План Великого Кракова, також у 1912 році мали місце: у Кракові – виставка Архітектури та інтер'єрів в оточенні садів, у Варшаві – підбиття підсумків конкурсу на проект парцеляції зразкового міста-саду Зубки [6].

Професор Львівської політехніки Ігнасій Дрекслер, випускник Відділу Будівництва, пізніший засновник і перший керівник кафедри урбаністики, один з двох проєктантів Великого Львова, був популяризатором ідеї міст-садів від часу, коли з успіхом взяв участь у конкурсі на Регуляційний План Великого Кракова [7] [8] [9¹] [11]. Робота його не отримала нагороди, але була закуплена, удостоїлася похвали сучасні, комунікаційні рішення, запропоновані автором².

Ігнасій Дрекслер, опрацьовуючи план Великого Львова, а також загальні програми розвитку міста, вказував на комунікаційні проблеми, що виникали, здебільшого, з історичного розвитку Львова, та які являють собою перешкоду в розвитку сучасного міста, особливо, як він це окреслив, “недорозвиненість” обхідних (хордових) доріг, що уможливили б оминання середмістя в транзитному русі і факт, що окремі ділянки мають між собою занадто мало сполучень. Вважав, що мережа вулиць хоч і густа, розвивається нераціонально, без запевнення в майбутньому вильотів із міста. Для справності вуличного руху необхідним було, на його думку, врегулювання вулиць у кільці, що оточує середмістя, також проведення обхідних вулиць у серединних ділянках, врешті створення окружної дороги лінією міських застав і наступної кільцевої дороги на відстані декількох кілометрів від неї. Залізничні лінії вимагали замикання кільця від південного сходу, а також будівництво нової лінії на північ (у напрямі на Варшаву). Ігнасій Дрекслер обґрунтовував необхідність збільшення території міста, боровся за відкриті озеленені території – як їх належне утримання, так і збільшення та творення нових, про гігієну місць проживання, саме, між іншим, через ці обставини ріку Полтву свого часу впускають у підземний колектор. Це уможливило забудову західної сторони вул. Яблонівських (сьогодні Шота Руставелі) близько 1926 року і згодом будівництво кооперативної Офіцерської Колонії.

Професор Ігнасій Дрекслер помер у грудні 1930 року [13], [14]. Декількома місяцями пізніше, 1 квітня 1931 р. територію Львова було значно збільшено завдяки включенню Знесіння, частини Кривчиць, Козельник, Кульпаркова, Сигнівки, Левандівки, Клепарова, Голоска Малого і Замарстинова. Близько 75 % будинків були зведені у 1930 роках у південній частині міста як найздоровшій. Тут місто виходило з улоговини і почало освоювати пагорби та плато. Проведено регулювання ряду вулиць, на довжині 1,8 кілометра, зокрема Зеленої Верхньої, поблизу новозакладеної кооперативної Офіцерської колонії [15], [16], [17]³. У своїй

---

¹ Ця праця у скороченій версії була оголошена на зібранні Польського товариства політехнічного у Львові 4 травня 1927 р., “всі одностайно приймали або підтримували представлені ідеї”, а надалі була надіслана учасникам 15 польського дорожнього Конгресу. На топографічній мапі Столичного королівського міста Львова від березня 1917 р. у масштабі 1:5000 зазначено нове розпланування кількох вулиць, що засвідчено підписом Ігнасія Дрекслера. Подано за: [10].

² Праця І. Дрекслера була відзначена нагородою Словацького [12].

³ У культурі гори вирізняються, особливі місця, інші незвичайності, такі, що виходять з-під влади історично-культурної конвенції. Неповдалі від гори Скелька (гора Св. Яцка) тривершинний останець, званий від військового об'єкта XIX ст., там зведеною Цитаделлю (історично: Гора Галич, Красна Гора, після 1791 року від власника – Вроновські Гори, ще пізніше або одночасно – Каліча, Пелчинська, Шембека [18], [19], [20].

У середині XIX ст. відкрито тут під час археологічних досліджень, здійснюваних Паулем Жеготою, фортифіковане городище зі дохристиянською святиною, язичницький вівтар, ритуальні фігурки, пов'язані із культом сонця, магією плідності, обрядом весняного сонцестояння і кладовище.

книжці “Відбудова сіл і міст на нашій землі” Ігнасій Дрекслер пише: “Тепер на східних межах Речі Посполитої розпочалася акція поселення польського населення, перш за все наших військових. Потрібно з якомога більшою старанністю добирати місця під нові поселення. Адже там з’являються мури вітчизни на віки” [24].

У міжвоєнний період у Львові перебувало командування Округу VI Корпусу. На території міста розташовувалися тоді 2 полки піхоти (у казармах у давній Цитаделі), 2 одиниці артилерії, 14-й полк кавалерії Уланів Яловецьких на Ялівці, відділ протиповітряної кавалерії і 6-й авіаполк на Скнилові, 6-й батальйон Санітарний на казармовому положенні на початку вул. Св. Яцка при розі вул. Яблоновських (сьогодні – вул. Шота Руставелі) [26].

По другий бік вулиці відносно Гори святого Яска виникла кооперативна Офіцерська колонія округу VI Корпусу [27], [28]. Між вулицею святого Яска і комплексом наукових закладів Софії Стрілковської на території, обрисом наближеним до трапеції, розплановано паралельно до себе дві вулиці: Черешневу і, майже удвічі ширшу, Офіцерську (зараз вул. О. Пчілки). Початок вул. Офіцерської розплановано відповідно до топографії території – дугоподібно. У своєму розділі з інженерії редагованого ним підручника під заголовком “Будування Міст” професор Ігнасій Дрекслер підкреслював: “промені сонця у кривій вулиці падають під різними кутами на окремі фасади будинків; звідси різний ступінь їх освітлення, що збільшує мальовничість вигляду”, “коли вулиця крива, а схил крутий і складчастий, випадає також вулицю закласти в дугоподібних формах” [29]. Офіцерська вулиця як коротка вулиця, не призначена до транзитного транспортного руху, а тільки місцевого, має ширину трохи більше 5 метрів, вул. Черешнева, призначена до пішого руху, ще менша. Це так звані внутрішньоквартальні вулиці” [30].

Оба́біч вулиці Черешневої зведено невеликі муровані спарені двоповерхові будинки у формах, що нав’язують до архітектури XVII ст., т. зв. двіркову (високі ламані дахи, аттики із м’якими хвилястими лініями (схожий мають Королівський Арсенал (1639–1646), імовірно згідно з проектом архітектора-артилериста Павла Гродзіцького, чи львівський костел св. Миколая (кол. тринітарський 1739–1745 рр., мурований авторства ченця Казимира Гранатського [31].), овальні вікна у щипцях, колонні портики).

Архетипна форма польської архітектури у вигляді шляхетської садиби мала підкреслювати національний, польський елемент Великого Кракова і місто, забудоване невеликими садибами, вписаними у зелень, мало стати зразком для подальших урбаністичних починань у Польщі. Таку

Ще в XIX ст. дослідники народної культури занотували вірування, що ті гори в магічному часі Великодня мали силу очищення чи навіть зцілення, особливо калік і німих. У XVII ст. існували тут на Галицькому передмісті на вул. Святого Лазаря (пізніше Миколи Коперника) братство, шпиталь та костел Святого Лазаря фундації львівського архітектора італійського походження Амброзія Прихильного і його дружини Сюзанни з Брестських, притулок для убогих, але і численні літні садиби патрицій. Вовча Гора – узвишення між вул. Зеленою і Яблоновських (сьогодні Шота Руставелі) була місцем, звідки атакував Львів через Галицьку браму в 1648 році Богдан Хмельницький. Місто тоді повинен був захистити святий Ян із Дуклі (1414–1484), який з’явився у небі над монастирем із піднятими руками і стала нібито відлякати козаків, які відступили від міста, задовольняючись викупом. Ще за життя Яна з Дуклі, під час нападу татар в 1473 році й облоги монастиря, що тоді знаходився поза містом, як старший, виходячи з таїнством до захисників і укріплюючи їх, духовно допоміг, і нападники були відбиті [22], [23].

Про місце, де винила Офіцерська колонія, можна сказати, що було воно у багатьох аспектах унікальним [25]. Схили гори Св. Яцка рясніли скам’янілими белемнітами (скам’янілими панцирями головоногих молюсків, що жили в Юрському та Крейдовому періодах). Їх називали стрілками або Перуновим камінням, “чортовими кігтями”, також – “Божий пальчик”, “палець Богоматері”, інтерпретовані як “громи, якими Архангел Михаїл уражав сатану” і вживані, як амулети (захищаючи від удару блискавки, муровані під порогом нової споруди або під її дахом, захищаючи від лихих сил, ворожої кулі) чи лікувальне каміння. Як зазначає Казимир Мошинські в “Атласі народної культури в Польщі”, це були “сліди старовинної і колись найрозповсюдженішої інтерпретації”.

модель пропагувало Товариство польського ужиткового мистецтва, визнаючи його таким, що найкраще передає характер польського культурного краєвиду, і постулюючи його майбутній перенесення до інших польських осередків. Крім того, ця модель була виразом пропагованої цим товариством суспільної утопії [32], [33].

Двори, як шляхетські садиби, виникали в Польщі також у міжвоєнному періоді. Для Неговиці біля Гдова (близько 30 км від Кракова) незадовго до Першої світової війни було оголошено конкурс на забудову двору, нагороджені проекти Т. Зелінського, Р. Гутта і Р. Свєрчинського, З. Монченського, А. Шишко-Богуша, Ф. Мончинського, Я. Хойновського і відомого з львівських реалізацій Едварда Червінського були закуплені, не встигли реалізуватись згідно з результатами конкурсу, а після закінчення Першої світової війни замовлено інший, скромніший і дешевший у реалізації проект Богдана Трєтера, тодішнього краківського реставратора пам'яток [34].

Ігнасій Дрекслєр так описує садибу: “все у спокійній простоті: відношення стін до даху, вікон до мурів, сходів і ганку до цілості. Димарі у даху, підмурівок чи огорожа, колони чи тимпанон – кожна деталь є важливою” [35].

При вул. Офіцерській по одному боці вулиці зведено двородинні будинки, схожі як при Черешневій, а по другому боці більші, багатородинні. Для цих будинків характерними були: симетрія, підкреслення головної осі, ритм. З боку вул. Св. Яцка закладено два невеликі майдани, один з них був сезонно вживаний як спортивний майданчик для футболу або як ковзанка.

Будівництво відбувалось незвичайно справно, з військовою точністю, в 1923 році почато роботи при двадцяти будівлях, у 1925 – чотирьох, подібно у 1926, у 1926–1928 роках п'ять більших, а у 1931 – останніх чотирьох. У середньому від затвердження проекту до здачі будівлі в експлуатацію минало до двох років. Можливо, що пришвидшило будівництво загальмування інфляції, завдяки валютній реформі Владислава Грабського 1924 року, яка створила умови до нормальної господарської діяльності протягом наступних 5 років, до початку світової економічної кризи. Також важливим було і те, що сировина до будівництва була майже на місці, біля підніжжя південного схилу гори Святого Яцка до 1930 років діяли дві чималі цегельні “Енка” і “Стєла” [36]. [37]⁴.

Фінансування будівництва пробігало імовірно так само, як у Робітничій колонії на Сигнівці, що виникла в 1935–1938 роках, де Комітет розбудови міста на міських ґрунтах заклав зразкове поселення, а опісля продав покупцям будинки на вигідних умовах: перший внесок становив 1500 злотих⁵, а борг-позика в розмірі 5000 злотих була розкладена в розстрочку на 50 років при 2-х процентах річних [40]. Кооперативна офіцерська колонія також дофінансовувалася Комітетом розбудови міста. Проживали в ній інтелігенти, військові ветерани, пенсіонери та офіцери діючої служби. Ділянки були менші, ніж на Сигнівці, сади суто декоративні. Період сплат позики також з уваги на середній вік мешканців поселення був напевно коротший. Всі члени-власники окремих нерухомостей Офіцерського поселення були платоспроможні, отримували регулярно зарплати чи пенсії. І не були то малі виплати⁶.

Кожна з квартир кооперативної Офіцерської колонії була розпланована як двотрактова. На першому поверсі (партері) містилися дуже велика кухня з коморою, службова кімната (для

---

⁴ droga do dolnej cegielni zimą pełniła rolę toru saneczkowego [38].

⁵ Така була перед 1939 роком місячна зарплата профєсора Відділу Теології Університету Яна Казимира, викладача християнської теології, мого двоюрідного дідуся Яна Степи [39].

⁶ Тут слід пояснити, що у міжвоєнному періоді офіцер мусив отримати згоду Командування округу Корпусу на закінчення шлюбу. Вищим офіцерам – від майора до полковника і генералам згоди на створення подружжя давав міністр військової справи. Існували три умови отримання дозволу: вік – закінчення 24 року життя, бездоганна репутація про наречену, відповідний місячний дохід – найнижчі ступенем офіцери-поручики мусили разом з нареченими досягти доходу, який разом із зарплатою відповідав зарплатні одруженого капітана, тобто вищого ступенем. Дівчина повинна була внести придане, яке було депоновано у банку і з якого доповнювано різницю в зарплаті, що уможливило життя членів подружжя на відповідному рівні [41].

служниці) і два або три покої, ванна, санвузол, на поверсі (фактично це був мансардний поверх) – два покої, інколи другий санвузол.

Ігнасій Дрекслер був прихильником влаштування мансардних квартир, особливо в одноповерхових і двоповерхових будинках: “якщо задовольнити запити протипожежної безпеки і дбайливо захистити покої, а досить від надмірних втрат тепла” [42]. Всі будинки мали пивниці.

Подібний функціональний уклад мали також більші будинки. Був то обдуманий, узгоджений із майбутніми користувачами розклад, що відповідає їм. Мешканцями поселення були особи середнього і старшого віку, вони творили спільноту, яку поєднували спогади спільної боротьби, професія, місце праці, суспільний клас, походження, релігія [43], [44]. Помітно було, що те місце має господаря, що мешканці відчують зв’язок із поселенням, спільно приймають рішення про його вигляд.

Проектантом одного з комплексів будівель цього поселення (вул. Черешнева, 19–31, сьогодні О. Пчілки 22, 24, 26, 28, 30), найвідомішим, був учень професора Ігнасія Дрекслера, його наступник на кафедрі урбаністики Львівської політехніки професор Тадей Врубель. Проект започатковано 1926 року, будинки закінчено в 1928 р. Тадей Врубель навчався на Відділі архітектури Львівської політехніки в 1904–1910 роках, диплом отримав в 1912 році. Рік після диплому став ад’юнктом Державної Технічної Служби Намісництва, а з початком Першої світової війни був призваний до армії. Як інженер відбув службу у Відні, у військовому будівництві як керівник будівництва фабрики в Булендорфі, в грудні 1918 року був перенесений службово до Львова в ступені поручика. Демобілізувався лише влітку 1921 року у чині капітана. Восени 1921 року повернувся на факультет архітектури Львівської політехніки спочатку як асистент, а потім ад’юнкт на кафедрі утилітарного будівництва. У 1924–1925 роках перебував як стипендіат у Парижі, брав участь у Міжнародних містобудівних конгресах у Берліні і в Стокгольмі. У 1928 році заклав спільно з Леопольдом Карасинським архітектурну майстерню, проектував громадські та житлові будівлі, брав участь в архітектурних конкурсах, здобуваючи нагороди. Серед його проектів слід відзначити: деякі будинки Професорської колонії, поселення За Залізною Водою, міське енергетичне підприємство, лікарський дім, Будинок союзу працівників міста Львова, Клуб трамвайників (з арх. Олександром Карасинським). Після смерті професора Ігнасія Дрекслера в грудні 1930 року перейняв його лекційний курс з історії урбаністики. У 1939–1941 роках був керівником кафедри містобудування у Львівській політехніці, після окупації Львова німцями залишився без роботи, а пізніше викладав на організованих окупаційною владою Вищих технічних курсах. Від 1944 року до осені 1945 працював знову у Львівській політехніці на посаді доцента. У жовтні 1945 року був виселений на повернені землі до Вроцлава, брав участь у творенні тамтешнього факультету архітектури, також запропонував там кафедру будівництва міст і поселень.

Інші проектанты Офіцерської колонії були менш відомі. Вітольд Якімовські запроектував будівлі: вул. Черешнева, 2–13, вул. Офіцерська, 6–8, 10–12, 14, всі у 1923 році. Капітан інж. арх. Владислав Лімберген запроектував будинки по вул. Черешневій, 1 і вул. Офіцерській, 1, 2 в 1923 році, а на вул. Офіцерській, 14, 16, 18, 20 у співавторстві з арх. Р. Велпелем в 1931 році. Роман Велпель запроектував будівлі по вул. Черешневій, 14, 16, 15 і 17 у 1926 році, по вул. Офіцерській, 14, 16, 18, 20 у 1925 році.

Вулиці Офіцерської колонії були обсажені фруктовими деревами, “пристосованими для ширини вулиць і фасадів будинків. При цьому використано породи дерев, що не трапляються взагалі або трапляються дуже рідко на вулицях інших міст у Польщі, як подає звіт “Львів 1934–1939 рр. Шляхи розвитку міської економіки”. Це були черешня клепарівська, черешня-вишня, невелике деревце, гібрид із великими солодкими фруктами. Вирощувано їх у Рільничій Академії в Дублянах і в садовій шкілці на вулиці Капітанській на Замарстинові. Ігнасій Дрекслер підкреслював, щоб застосовувати: “дерева у рядах уздовж вулиць... слід застосовувати не дуже високі, ані розкидисті різновиди, щоб не заслоняти перехожим вигляду і не забирати світла вікнам прилеглим будинкам. Порядок насадження дерев уздовж будівлі має бути так підібраний, щоб

особливо цікаві частини фасадів були добре видимі. Архітектурний ритм будівлі мусить знайти відповідний акомпанемент у розміщенні темних плям корон дерев” [45]. Вулиця Черешнева, обсаджена по обидва боки рядами квітучих дерев, зафіксована на архівних зйомках у збірці Польського національного цифрового архіву [46], [47]. Коли міське управління планувало обсаджувати ближні вулиці дрібнолистовими ясенями, Правління поселення рішуче протівилося, оскільки розростаючись, вони б заслоняли старанно розроблені фасади будинків, що створюють гармонійну цілісність. Тому ті ж будинки були обгороджені однаковими низькими дерев’яними огорожами, а за ними закладено стрижені низькі живоплоти.

Рис. 1. Будинок за адресою вул. Офіцерська (О. Пчілки) 25, арх. Тадей Врубель. [Джерело: фото Е. Я. Садовської]

Рис. 2. Будинок за адресою вул. Черешнева, 7, арх. Вітольд Якімовські. [Джерело: фото Е. Я. Садовської]

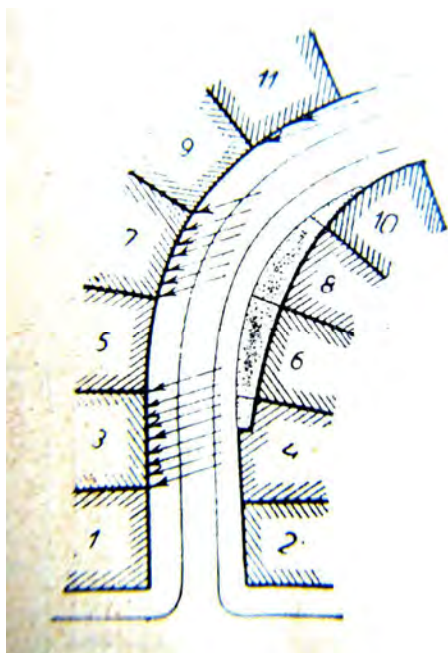

Рис. 3. Освітлення будинків на дугоподібній вулиці, схема Ігнасія Дрекслера. [Джерело: архів Е. Я. Садовської]

Рис. 4. Двір у Лопушній, Польща. Перед садибою – члени наукового кола дерев’яної архітектури разом з науковим керівником д-ром Е. Я. Садовською. [Джерело: фото Е. Я. Садовської]

Частина офіцерів, що залишалася у діючій службі, була мобілізована в 1939 році, і більшість з них загинули або потрапили до полону. 22 жовтня 1939 року проведено референдум у справі включення Західної України (Східної Малопольщі) до складу Української Радянської Республіки, в 1940 році настали три хвили депортації углиб Радянського Союзу, перш за все відставних офіцерів з сім'ями, сімей офіцерів діючої служби, інтелігенції. Конфіскації підлягали всі приватні підприємства і нерухомість. Скасовано польську валюту. Після 1945 настала зміна границь і примусова репатріація. Репатрійованим радянська влада пропонувала добровільний продаж будинків. Водночас статок, залишений вибулими, визнано державною власністю. Культурний капітал мешканців Офіцерської колонії у Львові у зв'язку з обумовленостями, про які йдеться вище, не залишився в групі, для якої будинки були проєктовані, яка брала участь в творенні його, не був переданий наступним поколінням, розбито цивілізаційну і культурну спільноту, територіальну цілісність, відібрано первинним мешканцям право і можливість володіння місцем [48], [49], [50]. Будинки Офіцерської колонії були заняті новими мешканцями, також військовими вищих рангів, але радянськими. Сьогодні будинки кооперативної Офіцерської колонії доглянуті. Поступово ліквідовано вуличну зелень, натомість прибуло насаджень у садах: срібні і кавказькі ялини, туї замість низьких квіткових рабатов і клумб. Ліквідовано більшість стрижених живоплотів.

Будинки також зазнали перебудов: підвищено мансарди, вставлено різного вигляду вікна, змінено покриття дахів на бляшане. Змінено більшість огорож на сіткові з мурованими стовпчиками, високі і монументальні, ковані на високих підмурівках, масивні, закінчені вістрями. Змінено також брами та хвіртки. Перебудовано піддашся, змінено вигляд дахів, розбудовано будинки, наскільки дозволяла невелика ділянка, по-іншому розбудовано кожен з половинок спарених будинків, добудовано балкони різного вигляду. Крім того, замінено вікна на пластикові, інколи при замуруванні частини отвору (дугоподібного на горі), щоб застосувати стандартні вікна і помістити касету зовнішніх жалюзі, нова столярка не тільки позбавлена деталей, але має інші поділи, ніж мала історична, часто має й інший колір, аніж первинно, встановлено у вікнах ґрати і внутрішні віконниці, змінено входні двері, зазвичай із поліпшеннями над ними дугоподібні вигнуті пластикові навіси, або готові маркізи. Застосовано нові штукатурки, змінено колористику фасадів, інакше мальована є кожна частина будинку, іншим є перший поверх або півпершого поверху, другий поверх, інший дім, що сусідить у забудові вулиці, покритті даху, колористиці покриття. Спотворюють фасади зовнішні телевізійні антени, зокрема супутникові і зовнішні великі кондиціонери.

Висновки

Львівська офіцерська колонія округу VI Корпусу була однією з багатьох схожих реалізацій у міжвоєнному періоді Польщі, однак відзначалася топографією, вмiлим компонуванням в існуючу забудову оточення і в краєвид, і високим рівнем проєктів будинків та послідовною реалізацією. Кооперативна офіцерська колонія у Кракові виникла більш-менш у той самий час, що і львівська, але існувала як кооперативна від 1922 до 1954 року, виникла також за тодішніми межами міста, на новоінвестованих ґрунтах поза кільцем фортеці, при інших військових об'єктах Фортеці Краків, як Бастіон V Любич – форт Могильський чи казарми артилерії при вул. Раковицькій у дільниці II Гжегожкі. При вулицях Алеї Беліни-Прахмовського і бічної від неї вулиці Леона Місьолка були зведені у 1925 році схожі на львівські модерністські вілли характеру невеликих приміських садиб, що нав'язують до шляхетської традиції. Їх проєктантом є Альфред Крамарські [51]. Іншими проєктантами цього поселення є: Юзеф Покутинські, Едвард Скавінські, Адольф Сьодмак, Самуїл Манбер, Самуїл Неденцаль. Перед будинками краківської Офіцерської колонії також передбачалися невеликі сади [52].

Розглянуті поселення міжвоєнного періоду Кракова і Львова свідчать про спільну традицію міста-саду у тодішній Речі Посполитій. Явища містобудівного та архітектурного розвитку Львова зламу XIX–XX століть та міжвоєнного періоду стають предметом дослідження щораз ширшого кола науковців [53], [54], [55], [56], [57].

1. Lewicki J. *Ogrody, czereśnie i kwiaty czyli przyroda, tradycja i piękna architektura. Osiedle domów oficerskich we Lwowie // Architektura znaczeń. Studia ofiarowane profesorowi Zbigniewowi Bani w 65 rocznicę urodzin i 40 lecie pracy pedagogicznej*, red. A. S. Czyż, J. Nowiński, M. Wiraszka. – Warszawa, 2011. – S. 198–207. 2. Czerner O. *Lwów na dawnej rycinie i planie*, Ossolineum, Wrocław, 1997. 3. Sadowska E. J. *Ignacy Drexler, Professor of the Lviv Polytechnic (1878-1930) // Creative urbanism: to THE 100TH ANNIVERSARY OF THE URBAN PLANNING EDUCATION AT LVIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY (Edited by: Bohdan Cherkes and Halyna Petryshyn)*. – Lviv: Published house by Lviv Polytechnic, 2014. – S. 26–36. 4. Czyżewski A. *Trzewia Lewiatana. Miasta-ogrody i narodziny przedmieścia kulturalnego. Sir Ebenezer Howard, Miasta ogrody przyszłości. Pierwszy przekład na język polski, Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie*, 2009; 5. Rudolf Z. *Fundusz imienia Howarda, "Architektura i Budownictwo"*, t. 5: 1929, nr 3–4, S. 94–100. 6. Czyżewski A. *Ochrona ptaków i budowniczowie. Prolegomena do współczesnych dziejów urbanistyki w Polsce, "Polska Sztuka Ludowa"*, t. XLVIII: 1994. – z. 3–4. – S. 71–79. 7. Drexler I. *Miasta ogrodowe // "Czasopismo Techniczne"*. – 1912. – S. 306–308, 317–321, 331–336; 8. Drexler I. *Odbudowanie miast i wsi na ziemi naszej*. – Lwów, Warszawa, Kraków, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1921. – S. 64, ryc. 24 – schemat promieniowego układu miasta ogrodowego, reprint, Lublin 2008; 9. Drexler I. *Szerokość jezdnii w ulicach miejskich // Skład Główny w księgarniach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów-Warszawa-Poznań*, 1928. 10. Czerner O. *Lwów na dawnej rycinie i planie*, przypis 3. – S. 16, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław- Warszawa-Kraków, 1997; 11. Wiśniewski M. *Między nowoczesnością a swojskością – konkurs na plan Wielkiego Krakowa oraz Wystawa Architektury i Wnętrz w Otoczeniu Ogrodowym a poszukiwania nowej wizji miasta // Wielki Kraków*, red. M. Bochenek, seria Kraków w dziejach narodu, Kraków. – 2011. – S. 19–34. 12. Pawłowski K. *Początki polskiej nowoczesnej myśli urbanistycznej // Sztuka około 1900: Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki*. Kraków, grudzień, 1967, P.W.N. – Warszawa. – 1969. – S. 76. 13. Mściwujewski A. *Drexler Ignacy Tadeusz Marian, Polski Słownik Biograficzny*, t.5 (1939–1946). S. 375–376; 14. Wiórkiewicz H. *Pamiętki rodziny Drexlerów w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie. Dar Jadwigi Kern-Balaty, "Niepodległość i Pamięć "Czasopismo Humanistyczne Muzeum Niepodległości w Warszawie, R. XX: 2013, nr 3–4 (43–44)*. – S. 305–367 (testament Ignacego Drexlera). 15. Drexler I. *Szerokość jezdnii w ulicach miejskich*, op. cit; 16. Idem. *Odbudowanie wsi i miast*, op.cit. – S. 72, ryc. 28; 17. *Lwów 1934–1939. Drogi rozwojowe gospodarki miejskiej. Nakładem Zarządu Miejskiego Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa*, – Lwów, 1939. 18. D. Czaja, *Spór o model etnologicznej interpretacji, "Prace Etnograficzne" z. 27 red. prof. A. Zambrzycka-Kunachowicz . "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego" CMLXXIV, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 1990. – S. 21–22; 19. Pichurko U., Krywoszewa D., Czurylyk J. *Cytadel, "Wisnyk" Ukrzachidprojektrestawracija*, nr 5. – S. 3–10; 20. Żegota Pauli, *Starożytności galicyjskie*, reprint, 2010. 21. Sadowska E. J. *Badania ośrodka krakowskiego dotyczące etnografii miasta, "Materiały do etnografii miasta" red. A. Stawarz, Żyrardow*, 1992. – S. 60–66. 22. Wyczawski H. E., Murawiec W.F. *Święty Jan z Dukli*, Wydawnictwo Calvarianum, Częstochowa, 2013; 23. D. Godzik OFM, A. Sitnik OFM, M. Okoński OFM, *Idę do Ciebie Janie*, Wydawnictwo Zet Wrocław-Dukla, 2014. 24. Drexler I. *Odbudowanie wsi i miast*, op.cit. s.140. 25. M. Kanior OSB, *Jacek Święty Dominikanin, Oficyna Artystyczna Astriaia*, Kraków, 2007. 26. A. Trojanowski, *"Ut libri vivimus" wspomnienie patriotyczne, "Cracovia Leopoldis" 2006, nr 4*. 27. T. Lypka, *Architekt Eugeniusz Czerwiński i ewolucja kierunków artystycznych w architekturze Lwowa lat dwudziestych XX wieku, "Halicka Brama" 2005 <http://lwow.home.pl/brama/czerwinski/czerwinski.html>*;*

28. J. Chęciński. *Budownictwo Wojskowe w Polsce (1918–1939)*, Warszawa, 1966, s.127-141. 29. I. Drexler. *Budowa miast. op.cit.*, s.16, fig. 24 i 25, s.17, fig.26. 30. Idem, *Szerokość jezdni w ulicach miejskich*, op.cit., s.59. 31. J. Ostrowski, *Lwów. Dzieje i sztuka*, op.cit., s. 40–41 i 43; 32. M. Wiśniewski. *Między nowoczesnością a swojskością* op.cit. s. 27. 33. J. W. Rączka. *Narodowy styl dworski zwany krajowym /w:/ Walka o polski styl narodowy w architekturze na przykładzie stylu zakopiańskiego i dworskiego na przełomie XIX i XX wieku*, Politechnika Krakowska, Kraków, 2011, S. 26–28 . 34. "Architekt", R: XV:1914, z. 1–2; P. S. Szlezynger, *Dwór szlachecki w Niegowici - historia, problemy konserwatorskie*, "Ochrona Zabytków" nr 1–4 2010, S. 45–60. 35. I. Drexler. *Odbudowanie wsi i miast op.cit.*, s. 11. 36. A. Trojanowski. *Moja Góra św. Jacka*, "Cracovia Leopoldis", 2003 nr 3; 37. *Moja lwowska edukacja*, "Cracovia Leopoldis", 2005, nr 1; 38. J. Halaunbrenner-Lisowska. *Moje lwowskie dzieciństwo na Górze św. Jacka*, "Cracovia Leopoldis", 2009, nr 2 39. M. Pawłowiczowa, *Ksiądz Władysław Komornicki i ksiądz Stanisław Frankl. Dwaj profesorowie lwowscy, o których należy pamiętać./ w:/ Niezwykła więź Kresów Wschodnich i Zachodnich. Wpływ Lwowian na rozwój kultury i nauki na Górnym Śląsku po 1945 roku. Praca zbiorowa red. K. Heska-Kwaśniewicz, A. Ratuszna i E. Żurawska*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydawnictwo Noa, Katowice-Rybnik, 2012, S. 28–33. 40. *Drogi rozwojowe gospodarki miejskiej*, op.cit. – S. 9. 41. Jaźwiński P. *Oficerowie i dżentelmeni. Życie prywatne i służbowe kawalerzystów II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Tetragon, Warszawa, 2011, s. 285-295. 42. I. Drexler, *Odbudowanie wsi i miast op.cit.*, S. 118. 43. K. Pawłowska, *Związek człowieka z miejscem. Próba interpretacji zjawiska odrębności terytorialnej w architekturze*, "Teki Komisji Urbanistyki i Architektury PAN". T. XXI:1987. – S. 59–69; 44. M.Madurowicz, *Hermeneutyka miejsca w świetle fenomenologii przestrzeni // Genius Loci. Tożsamość miejsca w kontekście historycznym i współczesnym*. red. B. Gutowski, Warszawa, 2009. – S. 51–56. 45. Drexler I. *Odbudowanie wsi i miast op.cit.* – S. 241. 46. *Zespół Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny-Archiwum Ilustracji sygnatura :1-U-3530*. 47. *Pocztówka z 1939 roku fot. Bronisław Kupiec*, wydawca Książnica Atlas S-ka akc., Lwów, ze zbiorów Tarasa Pinjażko nr identyfikacyjny 01098. 48. Ostrowski J. *Lwów. Dzieje i sztuka*, op.cit.s.74; 49. Trojanowski A. *Ostatnie dni w polskim Lwowie*, "Cracovia Leopoldis", 2011, nr 4; 50. Godelier M. *Jakie relacje społeczne tworzą społeczeństwo?/w:/Francuska antropologia kulturowa wobec problemów współczesnego świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2008. – S. 43–61. 51. Kajzer L. *Dwór w Polsce od średniowiecza do współczesności*, Warszawa, 2010. 52. Furtak M. *Półprywatne ogródki frontowe-ważny element kształtowania aktywności stacjonarnej na przykładzie Osiedla Oficerskiego w Krakowie*, "Przestrzeń i Forma", nr 20/2013. – S. 337–350. 53. Богданова Ю. "Великий Львів" – фантазія реальності чи здійснена химера? / Ю. Богданова // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2004. – № 505. – С. 166–170. 54. Cielątkowska R. *Architektura i urbanistyka Lwowa II Rzeczypospolitej*, "Art. Styl", Zblewo, 1998. 55. Cielątkowska R., Onyszczenko-Szwec L. *Detal architektury mieszkaniowej Lwowa XIX i XX wieku*. – Gdańsk, 2006. 56. Nowakowski M. *Sto lat planowania przestrzeni polskich miast(1910-2010)*, Oficyna Naukowa, 2012. 57. Posatskyj B. S. *Socjalno-urbanistyczni aspekty planu Welykoho Lwowa 1920 r.*, "Zapiski Naukovogo Towarystwa im. Tarasa Shewtschenka, t.CCLV:2008 Pracy Komisji Architektury ta Mistobudowannja, red. O.Kuptschynskij. – S. 323–339.

THE OFFICER'S COOPERATIVE COLONY OF THE VI CORPS IN LVIV

© *Sadowska E.-J., 2015*

In Lviv, in the Halitska district, beneath St. Jack's mount and St. Jack's street (now O. Archipenka street), near the newly delineated Czereśniowa (now Tchereshneva street) and Oficerska (I. Samiyllenska, now O. Ptchilka street), parallel to Zielona street, a Cooperative Officers' Colony was founded between the years 1923–1931. It was composed of mirrored brick houses, with an architectural style highly reminiscent of Polish residential architecture of the XVII century (the so-called "dworek style"), with high, two level combination roofs (the so-called Polish roof), with characteristically soft gable lines, oval gable windows, column porticos, at times reduced to pilasters. All of them had a characteristic two-lane layout, characterized by symmetry, rhythm and an axial composition. The designers of these houses were: arch. Tadeusz Wróbel, a professor of the Lviv University of Technology, who was also a student of professor Ignacy Dressler at the Urban Design Institute, captain of the Polish Army arch. Władysław Limbergen, arch. Witold Jamimowski and arch. Roman Voelpel. The residential complex was designed as a layout of houses located within individual gardens, with streets lined with fruit trees. The complex became professor Ignacy Drexler's vision of a small scale garden city come true.

The aforementioned small scale residential complex for officers of the Polish Army and their families has not been frequently discussed in peer reviewed literature, with the notable exception of a lecture at the Scientific Session dedicated to the jubilee of arts history professor Zbigniew Bania from Warsaw. It is also not present in the bibliography of one of its designers, professor Tadeusz Wróbel. Although, one can find a substantial amount of descriptions of it among the reminiscences of some of its inhabitants in the "Cracovia Leopoldis" organ of the Lviv And South-Eastern Fringes Lovers Society. The Author became interested in the matter while gathering materials on the topic of professor Ignacy Drexler's works.

The Author was the student of Janina Winowska (1906–2007), who hailed from Lviv and was a doctor of Roman studies at the Jan Casimir University, a Polish language teacher from the VII High School in Kraków, a leader of the Lviv and Kraków scouts and an activist of the Lviv And South-Eastern Fringes Lovers Society, akin to her godfather, professor Ryszard Wolwicz of the Institute of Petrol and Earth Gas (born in 1921). She also worked at the History Of Architecture and Historical Monuments Preservation Institute at the Faculty of Architecture of the Kraków University of Technology along with dr arch. Lesław Grubski (1922–2006) and prof. dr hab. Andrzej M. Olszewski (1930–2005), an arts historian, who were repatriated from Lviv after 1945, and who often reminisced of the times spent in their family city.

The plans of each individual house, as well as the building permits and correspondence between the complex's administration and the municipal government are preserved at the Lviv Oblast National Archive, which has been confirmed by a query. The Polish National Digital Archive also has a number of photographs showing the houses from the period between 1920 and 1930.

On the 22 of October 1939, a referendum was hosted on the matter of including Eastern Małopolska into the Ukrainian Soviet Republic, with three waves of deportations taking place in 1940 into the far eastern section of the Soviet Union, mostly including retired officers and their families, as well as the families of active officers that were found. After 1945, upon the change of borders, a forced repatriation took place. The repatriated were offered the choice to freely sell their real estate by the Soviet government. At the same time, all property left behind by the repatriated was nationalized and declared as owned by the

state. The cultural capital of the inhabitants of the Officers' Colony in Lviv, due to the conditions stated above, did not remain with those, for whom the houses had been designed. It was not handed down to the descending generations, as a community with of a common civilization and culture had been broken, along with their territorial possessions. The houses of the Officers' Colony were given to new residents, higher ranking officers, but of the Soviet Army. The houses themselves have been well tended to and are in a good condition. New plasters have been laid, with the colors of the façades replaced, often with each part of the building having a different color – which often means that a single building's first floor is different than its ground level, which is again different to its balconies and so on. The Lviv Officers' Colony Of The VI District Corps was unlike many similar settlements in post-war Poland, it differed from them in terms of topography, a skillful composition of the buildings into the existing countryside, as well as a high quality of both design and construction.

Key words: Ignacy Drexler, Professor of the Lviv Polytechnic; Co-operative Housing Estate the Region of the 6th Corp; garden-city; Lviv